

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ**

**РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ
ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК ОРТАЛЫҒЫ**

**1-11 СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАР ҮШІН
ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ СЫНЫП САҒАТТАРЫНЫҢ
БАҒДАРЛАМАСЫ**

Нұр-Сұлтан, 2020

КІРІСПЕ

«Әлемдегі ең үлкен құндылық - өмір: бөтен, өз, жануарлар әлемі мен өсімдіктердің өмірі, мәдениет өмірі, өмір бойы - өткен, қазіргі және болашақта... және өмір шексіз терең. Біз әрқашан бұрын байқамаған нәрсені кездестіреміз, ол бізді өзінің сұлулығымен, күтпеген даналығымен, бірегейлігімен таң қалдырады.»

Д.С. Лихачёв

Қазіргі уақытта экологиялық білім әлемде де, біздің республикамызда да ерекше маңызға ие. Адам іс-әрекетінің әсерінен табиғатта жаһандық өзгерістер орын алады. Экологиялық апаттардың жаңа ошақтары пайда болуда, өсімдіктер мен жануарлардың көптеген түрлеріне қауіп төніп тұр. Неліктен адамдар табиғатқа, өздері тұратын әлемге соншалықты қатал? Неліктен олар гүлдерді жұлып, жануарларды ермек үшін өлтіреді? Неліктен біздің арамызда иттерді азаптап, қорғансыз мысықтарды қорлайтын адамдар бар? Адам өзінің негізгі тәрбиесін отбасында алады. Бірақ білім тұлғаның қалыптасуына үлкен әсер етеді.

1-11 сынып оқушыларына арналған экологиялық білім беру бойынша сынып сағаттарының бағдарламасы (бұдан әрі-Бағдарлама) сынып жетекшілеріне көмек ретінде әзірленді. Бірінші (1-4 сынып), екінші (5-8 сынып), үшінші (9-11 сынып) оқу сатысына сәйкес келетін үш толық және өзара байланысты блоктарды қамтиды. Әр блокта әр түрлі жастағы білім алушылар түсінетін экологиялық білім кешені бар.

Бұл бағдарламаның мақсаты: оқыту мен тәрбиелеудің әртүрлі кезеңдеріндегі оқушылардың жеке тұлғалық қасиеттерін ескере отырып, мектепте экологиялық білім беру мен тәрбиелеудің интеграцияланған жүйесін қалыптастыру.

Бұл бағдарлама тек экологиялық білімді қалыптастыру міндеттерін қояды. Бұл, ең алдымен, тірі табиғатқа деген сүйіспеншілік пен қамқорлықты, сондай-ақ адам сияқты өмір сүруге құқығы бар әрбір тірі жанға қамқорлық жасау. Бұл бағдарлама баланы сүйуге үйретуге арналған. Өзіңізді, жақындарыңызды, бүкіл әлемді және әр шөпті құрметтеңіз.

I БЛОК. 1-4 СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАР ҮШІН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ БОЙЫНША «ЖАС ЭКОЛОГ ӘЛІППЕСІ» СЫНЫП САҒАТТАРЫНЫҢ БАҒДАРЛАМАСЫ

1. Жалпы ережелер

1. 1-4 сынып оқушыларына арналған экологиялық білім беру бойынша сынып сағаттарының «Жас эколог әліппесі» бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) білімнің әртүрлі салаларын (жаратылыстану-ғылыми, гуманитарлық, қоғамтану) интеграциялау негізінде әзірленген және экологиялық мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі ретінде экологиялық жауапкершілік негіздерін тәрбиелеу үшін бастауыш сынып оқушыларының табиғатқа құндылық қатынасын қалыптастыру үшін жағдай жасауға бағытталған.

Сынып сағаттары бағдарламасының тәрбиелік функциясы-бастауыш сынып оқушыларында қоршаған ортаны білу қажеттілігін қалыптастыру табиғатпен және адам қоғамымен толық үйлесімділік рухында сезімдерді, экологиялық негізделген қажеттіліктерді, мүдделерді, нормалар мен ережелерді тәрбиелеу.

Сынып сағаттарының мазмұнын әзірлеуге іс-әрекеттік көзқарас білімді қабылдау мен меңгеруді қамтамасыз етуге, жас оқушылардың адамгершілік, эстетикалық сипаттағы пайымдауларын айтуға жағдай жасауға; бала әмбебап және утилитарлық құндылықтарды ажыратуды үйренуі тиіс жағдайларға назар аударуға мүмкіндік береді.

Бағдарлама экологиялық білім беру бойынша білімді, іскерлікті және дағдыларды қалыптастыруға және дамытуға, экологиялық мәдениет негіздерін дамытуға және бастауыш сынып оқушыларында қоршаған ортаға ұқыпты қарауды ұғынуға; қоршаған әлемді байқағыштықты, ізденімпаздықты, үйлесімді, сезімтал қабылдауды дамытуға бағытталған.

2. Сынып сағаттарының ұзақтығы әр сыныпта жылына 9 сағатты құрайды.

1 сынып – «Экологияға алғашқы қадамдар» (9 сағат);

2 сынып – «Мен табиғатты танимын» (9 сағат);

3 сынып – «Экология әлеміне саяхат» (9 сағат);

4 сынып – «Танымдық экология» (9 сағат).

3. Бағдарламада оқытудың интерактивті формалары қарастырылған: әңгімелер, танымдық ойындар, викториналар, экскурсиялар, практикалық жұмыс, бақылау, тәжірибе, модельдеу, бейнефильмдер көру, эко-квесттер, байқаулар, тренингтер және басқалар.

2. Бағдарламаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері

4. Бағдарламаның мақсаты: экологиялық сауаттылық, мәдениет және жауапкершілік негіздерін қалыптастыру.

5. Бағдарламаның міндеттері:

1) бастауыш сынып оқушыларының қоршаған ортаны экологиялық-эстетикалық қабылдауын дамыту, экологиялық сана негізінде құрылатын қоршаған ортаға ұқыпты қарауды қалыптастыру;

2) бастауыш сынып оқушыларын өз жеріндегі, елдегі, облыстағы, қаладағы және әлемдегі экологиялық жағдай және оның адам денсаулығына әсері туралы хабардар ету;

3) адамның табиғаттағы мінез-құлқының нормалары мен ережелері туралы нақты түсініктерді дамыту және оларды өзінің тіршілік әрекетінде қолдану; адамның табиғатқа қатынасын көрсететін халықтық дәстүрлерді зерделеу;

4) табиғаттың экологиялық жағдайын жақсарту үшін өзінің интеллектуалды және практикалық дағдыларын пайдалану қажеттілігін қалыптастыру;

5) табиғат құбылыстарының заңдылықтарын, жансыз және тірі табиғаттың бірлігін, табиғаттың, қоғам мен адамның өзара іс-қимылын зерделеу;

6) өз денсаулығы мен өміріне жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеу;

7) экологиялық бағдарланған құндылықтарды бастауыш сынып оқушыларының санасына сіңіру;

8) оқушыларды жақын маңдағы табиғи ортаны зерделеу және сақтау жөніндегі нақты қызметке тарту;

9) табиғат әлеміне тұрақты танымдық қызығушылығын дамыту;

6. Бағдарламаның күтілетін нәтижелері:

Білім алушылар білім алады:

адам мен табиғат арасындағы байланыс;

экологиялық жағдай, оның адамдардың өмірі мен денсаулығына әсері;

өз жеріндегі жойылып бара жатқан өсімдіктер мен жануарлар;

табиғаттағы мінез-құлық ережелері жайында.

Білім алушылар келесі дағдыларға ие болады:

анықтамалық әдебиеттермен жұмыс;

табиғи құбылыстарды, сондай-ақ жергілікті фаунаның мекендеушілерін бақылау;

құстарға арналған астаулар жасау;

табиғаттағы дұрыс мінез-құлық;

нәтижелерін ресімдеу және өз қызметінің қорытындысын шығару.

Білім алушылар өздерінде қалыптастырады:

қызығушылық;

табандылық;

табиғатқа, жануарлар әлеміне және өз денсаулығына жағымды, жауапты қарым-қатынас; өзін-өзі ұйымдастырудың маңыздылығын түсіну және ұжымдық шығармашылық қызметтің тікелей тәжірибесін алу;

табиғатқа жауапкершілікпен қарау, қоршаған ортаны сақтау қажеттілігін түсіну.

3. Тақырыптық жоспарлау

1 сынып (9 сағат)

«Экологияға алғашқы қадамдар»

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	Сағат саны
1	Қыркүйек	Бізді қоршап тұрған әлем	Виртуалды саяхат «Табиғат және біз» сынып сағаты	1
2	Қазан	Адамның қоршаған ортамен байланысы	Ойынды-викторина «Табиғат ана не туралы айтып берді» сынып сағаты	1
3	Қараша	Оқушы гигиенасы. Гигиенаның негізгі өсиеттері	«Денің сау болсын десен ...» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Күн тәртібі- ең бастысы денсаулықты сақтау	«Мен және менің денсаулығым» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Су-өмірдің негізі	«Тамшылар саяхаты» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Өсімдіктер-табиғи ортаның құрамдас бөлігі	«Ғажайып өсімдіктер әлемі» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Қызыл кітаппен танысу	«Сақтау және көбейту» сынып сағаты	1
8	Сәуір	Гүлді өсімдіктердің алуан түрлілігі. Үй өсімдіктерінің отаны	«Үй өсімдіктерінің ғажайып әлемі» сынып сағаты	1
9	Мамыр	Табиғаттағы экологиялық мінез-құлықты қалыптастыру	«Табиғаттағы мінез-құлық әліппесі» сынып сағаты	1
Барлығы				9

2 сығып (9 сағат)
«Мен табиғатты танимын»

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	Сағат саны
1	Қыркүйек	Жас экологтар мектебі	«Байқау-маңызды шеберлік» сынып сағаты	1
2	Қазан	Табиғаттағы және адам өміріндегі судың маңызы	«Су - сен өмірсің!» сынып сағаты	1
3	Қараша	Қазақстанның жануарлар әлемі. Қар барысының ізімен.	«Ірбіс - қарлы шыңдардың иесі» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Қазақстанның өсімдік әлемі	«Шырша және оның айналасында» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Ботаникалық бақтар мен зоопарктер жануарлар мен өсімдіктердің сирек кездесетін түрлерін сақтау орны	«Сақтаймыз және көбейтеміз» виртуалды саяхат сынып сағаты	1
6	Ақпан	Қоқыс-біздің заманымыздың экологиялық мәселесі	«Біз табиғатпен доспыз-бізге қоқыс қажет емес» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Күн және оның жерге әсері	«Алтын доңғалақ» сынып сағаты	1
8	Сәуір	Туған табиғаттың түстері мен дыбыстарындағы жыл мезгілдері	«Іздейміз, қараймыз, байқаймыз!» сынып сағаты	1
9	Мамыр	Демалыс. Өмір мен денсаулықты қорғау.	«Табиғаттағы мінез-құлық әліппесі» сынып сағаты	1
Барлығы				9

3 сынып (9 сағат)
«Экология әлеміне саяхат»

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	Сағат саны
1	Қыркүйек	Табиғат-күш пен шабыт көзі	«Мен және табиғат. менің жазғы әсерім ...» оқушылардың суреттеу әңгімелері сынып сағаты	1
2	Қазан	Тұрғын үй экологиясы	«Менің экоүйім және ондағы барлық нәрсе» сынып сағаты	1
3	Қараша	Табиғаттағы және адам өміріндегі су қоймалары	«Өзендер мен көлдердің мекені. Табиғаттағы су айналымы ...» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Қоршаған ортаның ластануы жаһандық мәселе	«Таза планета менен басталады!» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Мен және менің денсаулығым. Гигиенаның негізгі өсиеттері	«Жеке гигиена - денсаулық тазалығы» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Адам денесі. Өсу және оның дамуы.	«Біздің айналамыздағы құпиялар» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Эмоционалды Денсаулық. Эмоциясыз жүруге болама?	«Эмоциялар, Денсаулық, Сұлулық» сынып сағаты	1
8	Сәуір	Қозғалыстағы денсаулық.	«Жаттығу мен қуаттан күлкімен шаттан!» сынып сағаты	1
9	Мамыр	Жол қозғалысы ережелерін білу- жолдардағы қауіпсіздік негізі.	«ЖҚЕ сақтасаң қиыншылықтан бетер боларсың» сынып сағаты	1
Барлығы				9

4 сынып (9 сағат)
«Танымдық экология»

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	Сағат саны
---	-----	----------	-------------	------------

1	Қыркүйек	Жер бетіндегі өмір. Жердің даму дәуірі.	«Жер бетіндегі тіршіліктің пайда болуы» сынып сағаты	1
2	Қазан	Біздің өлкеміздің зерттелмеген бұрыштары	«Табиғатты сақтау-өмірді сақтау» сынып сағаты	1
3	Қараша	Жер планетасындағы жануарлардың әртүрлілігі.	«Жануарлар әлемінде» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Қазақстанның Инжу-Маржандары. Қызыл кітаптың беттерінде.	«Аққу-қазақ халқының қасиетті құсы» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Тұщы су жануарлары мен өсімдіктері.	«Біздің өлкеміз бай және әдемі...» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Адам және оның қызметі су объектілерінің ластануының себебі болып табылады.	«Жер, ана тынысы!» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Су маңындағы құстар. Құстар-адамның көмекшілері.	«Қызғылт ғажайып фламинго» сынып сағаты	1
8	Сәуір	Қанаттылардың алуан түрлілігі.	«Құстар біздің досымыз» сынып сағаты	1
9	Мамыр	Экологиялық күнтізбе-біздің экологиямыздың айнасы	«Күнтізбе не жайында айтады?» сынып сағаты	1
Барлығы				9

3. Бағдарламаның мазмұны

7. 1 сынып. «Экологияға алғашқы қадамдар» бағдарламасы адамның, жануарлардың және өсімдіктердің қоршаған ортасы туралы бірқатар мәселелерді ашады. Оны жүзеге асыру барысында оқушылардың табиғат нысандарына деген қызығушылығы, құстар мен Үй жануарларына көмектесу және қамқорлық жасау, табиғат пен қоғамдағы ережелерді сақтауға деген ұмтылысы қалыптасады. Білім алушылар табиғатты көруге, естуге, байқауға үйренеді, қарапайым физикалық құбылыстар туралы түсініктерін дамытады, оптика ұғымдарымен — көрінетін кезде жарық сәулелерінің шағылысуымен танысады, кейбір бояулардың табиғи шығу тегін зерттейді.

8. 2 сынып. «Мен табиғатты танымын» бағдарламасы экология туралы ұғымды, табиғат дамуының негізгі кезеңдерін ашады. Білім алушылар табиғатпен жабайы өсімдіктер мен жануарлар үйі ретінде танысады, табиғатта сақталуы қажет мінез-құлық ережелерін, табиғаттағы жұмыс әдістерін үйренеді, бақылау объектілерін таңдауға үйренеді; «нені байқау керек?»; «Қандай мақсатпен?»; «Қайда, қандай жағдайда?»; «Бақылауды қалай орындау керек?». Олар табиғаттың өзара байланысын бақылау арқылы зерттейді. Бақылауды орындау үшін қажетті жабдықтар: Далалық күнделік және жазуға арналған қарапайым қарындаш; аспаптар мен құралдар (компас, лупа, бинокль, микроскоп); энциклопедиялар, атластар және т.б. сынып сағаттарын өткізу барысында жас табиғат зерттеушісі дамытуы қажет қасиеттерге ие болады.

9. 3 сынып. «Экология әлеміне саяхат» бағдарламасы планетада экологиялық тепе-теңдікті сақтаудың шарты ретінде биологиялық әртүрлілікті (түрлер мен экожүйелерді) зерттеуге, ормандағы, шалғындағы, су айдынындағы өсімдіктер мен жануарлар арасындағы өзара байланысты зерттеуге; қоршаған әлемді, адамның жердегі орны мен рөлін, адамгершілік құндылықтар жүйесін, белсенді жеке ұстанымды қалыптастыруға бағытталған. Білім алушылар әртүрлі ағаш түрлерінің (мысалы: терек, емен, қайың, жөке, алма, шырша) сыртқы құрылысына тән белгілерін анықтауды үйренеді, ландшафтық дизайн элементтерімен танысады. Олар жабық өсімдіктерді, үй жануарларын (ауылдық жерлерде - үй жануарларын) бақылайды. Бағдарлама балаларды табиғи ресурстарды ұтымды пайдаланудың негізгі принциптерімен таныстыруды көздейді.

10. 4 сынып. «Танымдық экология» бағдарламасы оқушылардың ой – өрісін кеңейту, балалардың табиғат-біздің ортақ үйіміз екенін түсінуін қалыптастыру үшін экологиялық мәселелерді, экологиялық күнтізбемен жұмыс жасау әдістерін оқу арқылы балалардың экологиялық мәдениетін дамытуға бағытталған. Бағдарлама балаларды планетаның барлық табиғи ресурстарын пайдалануға ұқыпты және ақылға қонымды қарауға тәрбиелеуге, энергияны тиімді пайдалану және энергияны үнемдеу, ауыз су көздерін ұтымды пайдалану, адам экологиясы — Адам мен оның қоршаған ортасының өзара байланысы мен өзара әсерін зерттейтін ғылым туралы идеяларды қалыптастыруға, сондай-ақ топта жұмыс істеу дағдыларын дамытуға, ынтымақтастық пен біртұтас пікір қалыптастыру қабілетіне бағытталған.

11. Бағдарлама бойынша жұмыстың тиімділігі диагностикалық әдістер кешенінің көмегімен анықталады: оқу жылының соңында білім алушыларға сауалнама, мұғалімдер мен ата-аналарға сауалнама жүргізіледі, оқу жылы ішінде балалардың шығармашылық жұмыстарына ұзақ бақылау және талдау жүргізіледі.

Бағдарламаны іске асыру нәтижелері мен қорытындыларын шығару формалары: жыл сайынғы Экология апталары, дәстүрлі экологиялық мерекелер: «Алтын күз» жәрмеңкесі, «Құстар күні», «Жер күні» және т. б.

5. Әдебиеттер тізімі

1. Қоршаған орта. Энциклопедиялық сөздік-анықтама. - М., 1993 - 640 б.
 2. Сіздің үйіңіздегі гүлдер. Агеева Г.А., Лаврова К.Г. - Петрозаводск., 1992. -174 б.
 3. Экология бойынша Практикум. Алексеев С.В. и др. - М., 1996. - 192 б.
 4. Экология. Алексеев С.В. - С/П., 1999. - 240 б.
 5. Бөлме өсімдіктерінің атласы. - М., 2005. - 432 б.;
 6. Мектептік экологиялық мониторинг. Ашихмина Т.Я. -М.,2000.-388 б.
 7. Үй өсімдіктерімен саяхат. Верзилин Н.М., М., 1951.-348 б.
 8. Қазақстан Республикасында жастарға экологиялық білім берудің ерекшеліктері. Нургабылова А.Ш.ж. «Білім туралы ғылым».
 9. «Экология» 9-сыныпқа арналған оқулық. А. Бейсенова, Ж. Шилдебаев Алматы: Мектеп, 2005 ж.
 10. Бөлме және қылтима гүлдері. Тавлинова Г.К. - Л.,1982. -192 б.
 11. Бастауыш мектепте әмбебап оқу әрекеттерін қалай жобалау керек: іс-әрекеттен ойға: мұғалімге арналған нұсқаулық / ред.А. Г. Асмолова. -2-ші басылым. - М.: Ағарту, 2010.
 12. «Биология» 9-сыныпқа арналған оқулық. М. К. Гильманов, Л. У. Абшенова, А. Р. Соловьева. Алматы: Атамұра, 2005.
 13. Оқушылардың сыныптан тыс жұмыстары: әдістемелік құрастырушы: мұғалімге арналған нұсқаулық / екінші буын стандарттары/. Григорьев Д. В., Степанов В. П.. - М.: Ағарту, 2010.
 14. Бастауыш мектептегі экологиялық тәрбие. Лободина Н.В. – Волгоград: Мұғалім, 2007.
 15. Қазақстанның экологиялық мәселелері / И.О.Байтулин // ҚР Білім және ғылым министрлігінің, ҚР Ұлттық Ғылым академиясының хабаршысы – 2002. – №1. – С.12-17.
 16. Табиғат және адам экономикасы. Алишева К.А. Экология: Оқулық. 304 б. Алм. 2006
 17. ТМК-нің қоршаған ортаға әсері. Калиев С. // Қазақстан өнеркәсібі. – 2002. - № 12. – Б.12-14.
 18. Шығыс Қазақстан облысының қоршаған ортасының жай-күйі. 2001 жыл // Шығыс Қазақстан экологиясы: мәселелері мен шешімдері: Өскемен: ШҚМУ баспасы, 2002. б. 4-28.
 19. «Қазгидромет» РМК-ның 2008 жылғы қызметі туралы ақпарат, оны 2008 жылғы қоршаған ортаның жай-күйі туралы «Ұлттық баяндамаға» енгізу үшін., / Алматы, 2009.
 20. Мектеп экологиялық мониторингі: Оқу-әдістемелік құрал / Под ред. Т.Я.Ашихминой. – М.: АГАР, 2000. – 387 б.
- Интернет Ресурстары:
www.bio.nature.ru- биологияның ғылыми жаңалықтары.

www.edios.ru- Эйдос-қашықтан оқыту орталығы.
<http://www.priroda.ru>- Табиғат: ұлттық портал.
<http://www.school-collection.edu.ru>- Сандық ресурстардың бірыңғай жинағы.
<http://www.fipi.ru>- Педагогикалық өлшеулер федералды институты.

II БЛОК. 5-8 СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫ ҮШІН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ БОЙЫНША «МЕН ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯ» СЫНЫП САҒАТТАРЫНЫҢ БАҒДАРЛАМАСЫ

1. Жалпы ережелер

1. 5-8 сынып білім алушыларына арналған экологиялық білім беру бойынша «Мен және экология» сынып сағаттарының бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) биологиялық және экологиялық ұғымдарды жоспарлы және сабақтастықпен қалыптастыру мен дамыту, жетекші экологиялық идеялар мен ғылыми фактілерді меңгеру негізінде балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып құрылған.

Бағдарлама әр білім алушының әлеуетті мүмкіндіктерін дамытуға, денсаулығын сақтауға және нығайтуға, зерттеу технологияларын енгізуге, экологиялық білім берудің қолжетімділігін, тиімділігін және жаңа сапасын қамтамасыз етуге бағытталған. Бағдарламада құндылық бағдарларының сипаттамасы, білім алушылардың жеке, реттеуші, танымдық, коммуникативті әмбебап тәрбиелік іс-әрекеттері, сондай-ақ оларды қалыптастыру механизмдері көрсетілген.

2. Сынып сағаттарының ұзақтығы әр сыныпта жылына 9 сағатты құрайды.

5 сынып – «Жер - біздің ортақ үйіміз» (9 сағат);

6 сынып – «Табиғат - керемет әлем» (9 сағат);

7 сынып – «Экология – үй туралы ғылым» (9 сағат);

8 сынып – «Біз көкжиектерді ашамыз» (9 сағат).

3. Бағдарламада оқытудың интерактивті формалары қарастырылған: әңгімелер, танымдық ойындар, викториналар, экскурсиялар, практикалық жұмыс, бақылау, тәжірибе, модельдеу, бейнефильмдер көру, эко-квесттер, байқаулар, тренингтер және басқалар.

2. Бағдарламаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері

4. Бағдарламаның мақсаты: табиғаттағы оқушының жеке басының қоршаған ортаға сай мінез-құлқын қалыптастыру, 5-8 сынып оқушыларында табиғатқа деген сүйіспеншілікті, қоршаған ортаға құрметпен қарауға тәрбиелеу, балаларды табиғаттағы негізгі ережені сақтауға үйрету: «Зиян келтірме!»

5. Бағдарламаның міндеттері:

1) экологиялық факторлар, тірі организмдердің оларға және экологиялық топтарға бейімделуі туралы білім жүйесін қалыптастыру;

2) өңірдегі және тұратын жеріндегі экологиялық ахуалдың ерекшеліктері туралы ғылыми білімді тереңдету және кеңейту;

3) табиғатқа ұқыпты қарауға тәрбиелеу;

4) оқушылардың белсенді өмірлік ұстанымын, қоршаған ортаға ұтымды және ұтымсыз қатынасын қалыптастыру;

5) туған өлкенің табиғатын сақтаудың практикалық проблемаларын шешу кезінде жалпы экологиялық заңдармен танысу және оларды қолдану;

6) туған өлкенің табиғатын сақтаудың негізгі тәсілдері туралы ғылыми түсініктерін қалыптастыру;

7) нақты жердің табиғатын сақтауға бағытталған әртүрлі экологиялық акцияларға практикалық қатысуға тұрақты қондырғылар әзірлеу.

6. Бағдарламаның күтілетін нәтижелері:

Бағдарламаны іске асыру нәтижесінде білім алушылар:

1) біледі:

адам мен табиғат арасындағы байланыс;

қазіргі экологиялық жағдайы;

антропогендік әсердің адамға әсері;

сирек кездесетін өсімдіктер мен жануарлар;

табиғаттағы қауіпсіздік техникасы.

2) игереді:

қажетті әдебиеттерді іздеу;

фенологиялық бақылаулар жүргізу;

фидерлер мен құс ұяларын жасау ережелерін қолдану;

өз қызметінің нәтижелерін талдау және ресімдеу.

3) дағдыланады:

қоршаған ортаны зерттеу;

табандылық;

бақылау;

зерттеу жұмысының

4) қалыптастырады:

табиғатқа, жануарлар әлеміне және денсаулығына деген махаббат;

қазіргі заманның жаһандық мәселелерін шешудегі экологияның маңызды рөлін түсіну;

өз Отанының табиғаты үшін жауапкершілік сезімін тәрбиелеу, үйіңізді, жеріңізді қорғауды үйрену қажеттілігін түсіну.

3. Тақырыптық жоспарлау

5 сынып (9 сағат)

«Жер - біздің ортақ үйіміз»

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	Сағат саны
1	Қыркүйек	Табиғи орта мен табиғи ресурстардың маңызы. Табиғи ресурстардың жіктелуі.	«Жер ана жаса!» сынып сағаты	1

2	Қазан	Адамның экологиялық мәдениеті - адамдардың экологиялық білімі мен дағдыларын практикалық қызметте пайдалану қабілеті.	«Табиғат қателіктерді кешірмейді» сынып сағаты	1
3	Қараша	Өзара әрекеттесудің іргелі түрлері. Гравитация, электромагнетизм.	«Табиғаттағы күштер» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Табиғаттағы маусымдық құбылыстар. Жыл мезгілдері, ауа-райы және әлем елдерінің климаты.	«Бұл қызықты! Мәртебелі-ауа райы!» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Экология - өсімдіктер мен жануарлар организмдерінің бір-біріне және қоршаған ортаға қатынасы туралы ғылым.	«Адам - табиғаттың досы!» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Топографиялық картаның адам өміріндегі маңызы. Бұл өңірдің жоспарына жақын картаның ерекше түрі.	«Топографияға саяхат. Өз өлкеңді сүй және біл» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Жеке тұлғаның экологиялық санасын қалыптастырудағы натуралист жазушылар шығармашылығының маңызы.	«Балаларға аңдар туралы» сынып сағаты»	1
8	Сәуір	Дүниежүзілік Жер Күні. Экологиялық сана мен оқушылардың әлемге деген қызығушылығын қалыптастыру.	«Біз көппіз - Жер бір!» сынып сағаты»	1
9	Мамыр	«Саябақтар шеруі» Мерекенің тарихы мен ерекшеліктері. Экологиялық кодекс.	«Егер әлемді жақсартқыңыз келсе, өзіңден бастаңыз» сынып сағаты	1
Барлығы				9

**6 сынып (9 сағат)
«Табиғат – керемет әлем»**

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	Сағат саны
---	-----	----------	-------------	------------

1	Қыркүйек	Түйін ұғымдар. Экологияны анықтау, экологиялық факторлар. Өмір сапасы және қоршаған орта. Адамның рухани және дене денсаулығының бірлігі.	«Экология ғылым ретінде. Неліктен экология бәрін зерттеу керек?» сынып сағаты	1
2	Қазан	Жер бетіндегі тіршіліктің пайда болу гипотезалары, оның әртүрлілігі.	«Жердегі өмірдің пайда болуы» сынып сағаты	1
3	Қараша	Үй жануарларының тіршілігі және себептері.	«Үй жануарларының шығу тегі» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Табиғи ресурстарды қорғаудағы үкіметтік емес ұйымдардың (ЮНЕСКО және ХТҚО және т.б.) маңызы.	«Достарға қол соғайық ...» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Өсімдіктер мен жануарлар дүниесін қорғау, табиғатты қорғау білімі.	«Табиғат шағымдары кітабы» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Жабық өсімдіктердің басқа тірі организмдердің өміріндегі маңызы, олардың шығу тегі.	«Жабайы табиғат күпиялары. Таныс бейтаныс адамдар» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Дәрілік өсімдіктер. Өсімдіктердің емдік қасиеттері туралы түсінік. Дәрілік өсімдіктер мен өсу диапазондарының алуан түрлілігін азайту.	«Жасыл дәріхананы қалай сақтауға болады?» сынып сағаты	1
8	Сәуір	Халықаралық құстар күні. Табиғаттағы құстардың рөлі. Қанатты достарға қамқор болуға тәрбиелеу.	«Керемет құстар әлемі» сынып сағаты	1

9	Мамыр	Геральдикада жануарлар мен өсімдіктердің бейнелерін олардың қоғам өміріндегі маңыздылығының көрінісі ретінде пайдалану.	«Мемлекеттік рәміздердегі жануарлар мен өсімдіктер» сынып сағаты	1
Барлығы				9

7 сынып (9 сағат)
«Экология – үй туралы ғылым»

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	Сағат саны
1	Қыркүйек	Адамның қоршаған ортамен байланысы.	«Адам және табиғат» сынып сағаты	1
2	Қазан	Өсімдіктер мен жануарлар дүниесін қорғау.	«Қызыл кітап-дабыл белгісі» сынып сағаты	1
3	Қараша	Экологиялық мәселелер және бағалау.	«Біз өмір сүріп жатқан қала» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Планетаның ластануы. Қоқыс, оны қайта өңдеу, қайта пайдалану	«Тұрмыстық қоқыс мәселесі» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Экология және адам денсаулығы. Экологиялық жағдайдың денсаулыққа әсері.	«Адам денсаулығының қоршаған ортаға тәуелділігі» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Тұрмыстық қалдықтарды кәдеге жарату мәселесі.	«Таза ғаламшар менен басталады!» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Қазақстанның Қызыл кітабының тұрғындарымен танысу.	«Олар өмір сүруі керек!» сынып сағаты	1

8	Сәуір	Экологиялық мәселелердің түрлері.	«Бұл нәзік планета» сынып сағаты	1
9	Мамыр	Адам-жабайы табиғаттың бөлігі. Табиғатпен үйлесімді өмір сүруге бола ма?	Біз ғаламшардың таза және сау климаты үшін!» сынып сағаты	1
Барлығы				9

**8 сынып (9 сағат)
«Біз көкжиектерді ашамыз»**

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	Сағат саны
1	Қыркүйек	Адам экологиясы нені зерттейді.	«Экология - табиғатты түсіну жолы» сынып сағаты	1
2	Қазан	Планетаның биологиялық әртүрлілігін сақтау.	«Біз планетамызды сақтаймыз» сынып сағаты	1
3	Қараша	Баламалы энергия көздері.	«Жасыл энергия» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Табиғи кешендерді қорғау.	«Қазақстанның Жасыл маржандары» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Қауіпті табиғи құбылыстар.	«Табиғи сипаттағы төтенше жағдайлар» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Экологиялық мәселелерді шешу жолдары.	«Біз Эко-қала құрып жатырмыз» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Климат және адам денсаулығы.	«Адам өміріндегі биоритмдер» сынып сағаты	1
8	Сәуір	Ауа және адам денсаулығы.	«Терезедегі жылыжай» сынып сағаты	1

9	Мамыр	Мен және табиғат.	«Жерді түсіну және сақтау үшін не білу керек» сынып сағаты	1
Барлығы				9

4. Бағдарламаның мазмұны

7. **5 сынып.** «Жер – біздің ортақ үйіміз» бағдарламасында табиғатқа, әсіресе қоршаған ортаны және табиғатты қорғауға деген көзқарасын өзгерту қажеттілігі туралы мәселе қарастырылады. «Жер - біздің ортақ үйіміз!» білім алушыларды қоршаған ортаны қорғау мәселелерімен, ғалым-экологтармен, экологиялық күндермен таныстырады, балалардың назарын адамның қоршаған табиғатқа тигізетін қатеріне аударуға, оқушылардың экологиялық проблемаларға танымдық қызығушылығын қалыптастыруға және оларды шешуге қатысуға деген ұмтылысын қалыптастыруға көмектеседі. Табиғаттағы білім алушылардың іс-әрекеттері адамгершілікке, қамқор болуға, ал олардың бір-біріне деген қарым-қатынасы сыйластыққа ие болады.

8. **6 сынып.** «Табиғат – керемет әлем» бағдарламасы экологиялық мәдениетті қалыптастыруға, табиғатқа жауапкершілікпен және ұқыпты қарауға ықпал етеді. Білім алушылар экологиялық жүйе компоненттерінің өзара байланысын түсінуге үйренеді, табиғи құбылыстардың циклдік сипаты туралы түсінікке ие болады. Экологиялық білімнің мазмұны биологиялық экология немесе табиғатты қорғау мәселелерімен аяқталмайды. Оқушылар әлеуметтік экология, валеология, экологиялық қауіпсіздік элементтерімен танысады.

9. **7 сынып.** «Экология – үй туралы ғылым» бағдарламасы оқушыларды қызықты және алуан түрлі табиғат әлемімен, «экожүйе», «экологиялық зерттеу әдістері», «зандар» экологиялық ұғымдарымен, қоршаған ортаны зерттеу әдістерімен таныстырады. Оқушылар қоршаған ортаны қорғау бойынша белсенді экологиялық ұстанымды қалыптастырады. Білім алушылар барлық тіршілік иелеріне жауапкершілікпен қарайды, өнеркәсіптік қалдықтар, қасиетті орындар, экологиялық эстетикалық мінез-құлық сияқты ұғымдармен танысады.

10. **8 сынып.** «Біз көкжиектерді ашамыз» бағдарламасы оқушылардың экологиялық мәдениетін дамытуға, табиғат байлығына ұқыпты және жауапкершілікпен қарайтын, табиғат пен әлеуметтік ортада экологиялық және адамгершілік негізделген мінез-құлық дағдыларын меңгерген адамгершілік, шығармашылық, әлеуметтік белсенді тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған.

5. Әдебиеттер тізімі

1. Қоршаған орта. Энциклопедиялық сөздік-анықтама. - М., 1993 - 640 б.
 2. Сіздің үйіңіздегі гүлдер. Агеева Г.А., Лаврова К.Г. - Петрозаводск., 1992. -174 б.
 3. Экология бойынша Практикум. Алексеев С.В. и др. - М., 1996. - 192 б.
 4. Экология. Алексеев С.В. - С/П., 1999. - 240 б.
 5. Бөлме өсімдіктерінің атласы. - М., 2005. - 432 б.;
 6. Мектептік экологиялық мониторинг. Ашихмина Т.Я. -М.,2000.-388 б.
 7. Үй өсімдіктерімен саяхат. Верзилин Н.М., М., 1951.-348 б.
 8. Қазақстан Республикасында жастарға экологиялық білім берудің ерекшеліктері. Нургабылова А.Ш.ж. «Білім туралы ғылым».
 9. «Экология» 9-сыныпқа арналған оқулық. А. Бейсенова, Ж. Шилдебаев Алматы: Мектеп, 2005 ж.
 10. Бөлме және қылтима гүлдері. Тавлинова Г.К. - Л.,1982. -192 б.
 11. «Биология» 9-сыныпқа арналған оқулық. М. К. Гильманов, Л. У. Абшенова, А. Р. Соловьева Алматы: Атамұра, 2005.
 12. Оқушылардың сыныптан тыс жұмыстары: әдістемелік құрастырушы: мұғалімге арналған нұсқаулық / екінші буын стандарттары/. Григорьев Д. В., Степанов В. П.. - М.: Ағарту, 2010.
 13. Қазақстанның экологиялық мәселелері / И.О.Байтулин // ҚР Білім және ғылым министрлігінің, ҚР Ұлттық Ғылым академиясының хабаршысы – 2002. – №1. – С.12-17.
 14. Табиғат және адам экономикасы. Алишева К.А. Экология: Оқулық. 304 б. Алм. 2006
 15. ТМК-нің қоршаған ортаға әсері. Калиев С. // Қазақстан өнеркәсібі. – 2002. - № 12. – Б.12-14.
 16. Шығыс Қазақстан облысының қоршаған ортасының жай-күйі. 2001 жыл // Шығыс Қазақстан экологиясы: мәселелері мен шешімдері: Өскемен: ШҚМУ баспасы, 2002. б. 4-28.
 17. «Қазгидромет» РМК-ның 2008 жылғы қызметі туралы ақпарат, оны 2008 жылғы қоршаған ортаның жай-күйі туралы «Ұлттық баяндамаға» енгізу үшін., / Алматы, 2009.
 18. Мектеп экологиялық мониторингі: Оқу-әдістемелік құрал / Под ред. Т.Я.Ашихминой. – М.: АГАР, 2000. – 387 б.
- Интернет Ресурстары:
- www.bio.nature.ru- биологияның ғылыми жаңалықтары.
 - www.edios.ru- Эйдос-қашықтан оқыту орталығы.
 - <http://www.priroda.ru>- Табиғат: ұлттық портал.
 - <http://www.school-collection.edu.ru>- Сандық ресурстардың бірыңғай жинағы.
 - <http://www.fipi.ru>- Педагогикалық өлшеулер федералды институты.

ІІІ БЛОК. 9-11 СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫ ҮШІН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ БОЙЫНША «ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ ДЕНСАУЛЫҚ» СЫНЫП САҒАТТАРЫНЫҢ БАҒДАРЛАМАСЫ

1. Жалпы ережелер

1. 9-11 сынып оқушыларына арналған экологиялық білім беру бойынша «Экология және адам денсаулығы» сынып сағаттарының бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) білімнің әртүрлі салаларын (жаратылыстану-ғылыми, гуманитарлық, қоғамтану) интеграциялау негізінде әзірленген және оқушылардың табиғатқа құндылық қатынасын қалыптастыру, оны тұтас қабылдау, экологиялық мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі ретінде экологиялық жауапкершілікті тәрбиелеу үшін жағдай жасауға бағытталған.

Жоғары сынып бағдарламасы жоғары ғылымилық дәрежесімен ерекшеленеді. Білім алушылар табиғаттағы құбылыстардың өзара байланысын жақсы түсініп, адам қызметінің әсерінен қоршаған ортадағы өзгерістерді болжауы керек. Маңызды ұғымдарды қалыптастыру үшін әртүрлі көздерден алуға болатын кең дәлелдер базасы қолданылады. Бұл тәсіл оқытудың өмірмен байланысын нығайтады. Жоғары сынып оқушыларына экологиялық білім беру үшін экологиялық құқық мәселелерін қосу үлкен маңызға ие. Осы мәселелерді білу оқушылардың экологиялық әртүрлі заңнама бұзушылықтарына қатысты неғұрлым белсенді және сындарлы ұстанымға ие болуға көмектеседі.

Қазіргі экология шекара пәні ретінде көптеген байланысты ғылымдардың білімін біріктіреді, осыған байланысты ол адам санасының дамуына синергетикалық әсер етеді. Тиісінше, бағдарламаның мазмұнына жалпы экология, әлеуметтік экология, табиғатты қорғау тақырыптары кіреді. Қазіргі экология үлкен құндылыққа ие болғандықтан, сонымен қатар адамзат қоғамының саяси процестеріне айтарлықтай әсер ететіндіктен, бұл курста экологиялық этика, экология мен экологиялық құқықтың мәдени аспектілері қарастырылады.

2. Сынып сағаттарының ұзақтығы әр сыныпта жылына 9 сағатты құрайды.

9 сынып – «Адамның экожүйедегі орны» (9 сағат);

10 сынып – «Табиғатты қорғау-әрқайсымыздың міндетіміз» (9 сағат);

11 сынып – «Адамзаттың экологиялық мәселелері» (9 сағат).

3. Осы курстың сабақтарында оқушыларда танымның белсенді процесіне тарту үшін пікірталас элементтерін, проблемалық мәселелерді және басқаларды қоса отырып, оқытудың тиімді әдістері мен тәсілдерін қолдану ұсынылады. Көрнекілікті әртүрлі нысандарда (бейне, фото, тәжірибе және т.б.) қолданудың маңызы зор. Оң нәтиже алу үшін жедел кері байланыс үлкен маңызға ие.

2. Бағдарламаның мақсаты, міндеттері және күтілетін нәтижелері

4. Бағдарламаның мақсаты: оқушылардың бойында қазақстандық патриотизмнің құрамдас бөлігі ретінде дұрыс экологиялық дүниетанымды қалыптастыру.

5. Бағдарламаның Міндеттері:

1) Қазақстан Республикасының Табиғи және мәдени игілігіне жауапты қатынасты оқыту;

2) қазіргі ғылымның жетістіктеріне негізделген аса маңызды экологиялық ұғымдарды қалыптастыру;

3) табиғатпен үйлесімді өмір сүруге қабілетті жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеу;

4) экологиялық этиканың кез келген бұзушылықтарына төзбеушілікті тәрбиелеу;

5) экологиялық құқық негіздерін меңгеру арқылы оқушылардың қоршаған ортаға қатысты Белсенді Шығармашылық ұстанымын қалыптастыру;

6) салауатты өмір салтын сақтауға және қоршаған ортаның жай-күйін жақсартуға бағытталған қажеттіліктерді, мотивтерді, мінез-құлық пен қызметті ынталандыруға тәрбиелеу;

7) экологиялық білімді таратуға және қоршаған ортаны қорғау жөніндегі практикалық істерге жеке қатысуға ұмтылысты қалыптастыру.

6. Бағдарламаның күтілетін нәтижелері

Жоғары сынып оқушылары қоршаған ортада болып жатқан процестерді объективті қабылдайды және адамзат қоғамының осы процестеріне қосқан үлесін дұрыс бағалайды. Болып жатқан экологиялық оқиғаларға өз көзқарасын анықтай отырып, олар позитивті сезінеді және ойлайды. Олар жергілікті және өңірлік деңгейдегі экологиялық проблемалардың дұрыс шешімін таба алады, ресурстарды пайдалануға және қоршаған ортаға әсер етуге байланысты өзінің практикалық қызметінде экологиялық заңдылықтар туралы білімдерін қолдана алады.

3. Тақырыптық жоспар

9 сынып (9 сағат)

«Адамның экожүйедегі орны»

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	сағат саны
1	Қыркүйек	Табиғат пен адам өмірінің байланысы.	«Адам - табиғаттың баласы» сынып сағаты	1
2	Қазан	Қоршаған ортаның ластануының адам денсаулығына әсері.	«Егер сіз сау болғыңыз келсе, табиғатты қорғаңыз»	1

			сынып сағаты	
3	Қараша	Зиянды заттар және олардың адамға әсері.	«Тағамдық қоспалар - дәмді немесе зиянды ма?» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Қоғамның қазіргі экономикалық қызметінің биосфераға әсері.	«Адам және табиғат» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Экологиялық қолайсыз аудандар мен объектілерді зерттеу, олардың сипаттамасы, оларды жою бойынша ұсыныстар әзірлеу.	«Өңірдің экологиялық мәселелері және оларды шешу жолдары» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Қала (ауыл) экологиясы. Техносфера.	«Техносфера, Қазіргі әлемдегі қауіптің негізгі көзі» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Қоғамдық экологиялық қозғалыс.	«Қоғамдық экологиялық қозғалыстар азаматтық қоғамды қалыптастырудың көрсеткіші» сынып сағаты	1
8	Сәуір	«Өндіріс қалдықтары» ұғымы ескірген және экологиялық тұрғыдан 21 ғасыр үшін жарамсыз.	«Қалдықсыз өндіріс- бұл экологияны күту» сынып сағаты	1
9	Мамыр	Табиғатты қорғау- әркімнің ісі	«Кім, егер Мен болмасам!» сынып сағаты	1
Барлығы				9

10 сынып (9 сағат)
«Табиғатты қорғау - әрқайсымыздың міндетіміз»

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	сағат саны
1	Қыркүйек	Экологиялық білімнің әсері біздің өмір салтымызды өзгертеді.	«Экологиялық білімнің адам өміріне әсері» сынып сағаты	1
2	Қазан	Экожүйедегі организмдер арасындағы қатынастар.	«Экологиялық орта» сынып сағаты	1
3	Қараша	Қолданбалы экология. Орманның экологиялық функциялары.	«Орман-планетаның өкпесі» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Қазақстан Топырағы. Гумус. Топырақ құнарлылығын сақтау.	«Неліктен топырақ көп түсті?» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Климаттың жаһандық өзгеруі. Мұздықтардың еру себептері мен салдары.	«Мұздықтарға үкім. Мұз қабаты қалай жоғалады» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Биотерриториялар. Экологиялық мониторинг.	«Мониторингтің қара дақтары қоршаған ортаның сапасы» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Табиғатты қорғаудың негізгі принциптері.	«Экологияны күту әр нақты адамнан басталады» сынып сағаты	1
8	Сәуір	Экологиялық кәсіптік бағдарлау.	«Қорықшы-табиғат қорғаушысы» сынып сағаты	1
9	Мамыр	Экологиялық тәрбиедегі акциялардың маңызы.	«Мұны бізде жасай аламыз!» сынып сағаты	1
Барлығы				9

11 сынып (9 сағат)
«Адамзаттың экологиялық мәселелері»

№	Айы	Тақырыбы	Өткізу түрі	сағат саны
---	-----	----------	-------------	------------

1	Қыркүйек	Экология – барлық ғылымдардың аккумуляторы.	«Экологияның басқа ғылымдармен байланысы» сынып сағаты	1
2	Қазан	Табиғи ортаның тозуы мен бұзылуына ықпал ететін негізгі факторлар	«Өңірдің экологиялық мәселелері және оларды шешу жолдары» сынып сағаты	1
3	Қараша	Әлемдік проблема - Каспий теңізі. Каспий теңізінің құқықтық мәртебесі туралы конвенция.	«Каспий экономикалық одағы. Каспий-достық теңізі» сынып сағаты	1
4	Желтоқсан	Ауаның көлікпен ластануы.	«Көлік экологиялық проблемалардың көзі» сынып сағаты	1
5	Қаңтар	Экономика және экология: тұрақты даму жағдайында экологиялық-экономикалық жүйелерді басқару.	«Экологиялық экономиканы қалыптастыру» сынып сағаты	1
6	Ақпан	Қоршаған ортадағы жаһандық антропогендік өзгерістердің қаупі. Табиғи апаттар (цунами, су тасқыны, циклондар, торнадо және торнадо).	«Апат соққы астында» сынып сағаты	1
7	Наурыз	Қазіргі экологиялық мәселелер демография. Демографиялық жарылыс. Демографиялық дағдарыс. Қазақстандағы демографиялық жағдай.	«Болу немесе болмау! Міне, сұрақ. Демографияның оң және теріс жақтары» сынып сағаты	1

8	Сәуір	Қазақстанның ерекше қорғалатын аумақтары. Жетісудың экологиялық мәселелері.	«Қазақстанның Інжу-Маржандары. Жеті су - жеті өзен» сынып сағаты	1
9	Мамыр	Өркениеттің болашағы әрқайсымызға байланысты.	«Экоөмір! Бұл сәнді» сынып сағаты	1
Барлығы				9

4. Бағдарламаның мазмұны

7. 9 сынып. «Адамның экожүйедегі орны» бағдарламасы экожүйені қалыптастыру мен қолдаудың экологиялық негіздерін, табиғаттағы циклдің мәнін түсінуді, адамның, жануарлар мен өсімдіктердің қоршаған ортасы туралы бірқатар мәселелерді ашады. Адамның табиғаттағы жағдайына, оның құрамдас бөліктерінің бірі және жаһандық кешенді экологиялық фактор ретінде ерекше назар аударылады.

Оқушылардың аналитикалық ойлау, салыстыру, жалпылау, табиғат объектілері мен құбылыстарын зерттеуге деген қызығушылығын қолдау, өзіндік зерттеу қызметінің дағдылары дамиды; табиғат объектілеріне ұқыпты қарау, коммуникативтік қабілеттерін жетілдіру дағдылары қалыптасады; табиғат объектілеріне деген қызығушылық, құстар мен үй жануарларына көмектесу және қамқорлық жасау, табиғат пен қоғамдағы ережелерді ұстануға деген ұмтылыстары артады.

Бағдарламада адам экологиясының санитарлық-гигиеналық, психологиялық және педагогикалық аспектілері көрсетілген. Кешенді пәнаралық көзқарас тұрғысынан жастардың өз денсаулығына дұрыс көзқарасын қалыптастыру арқылы «салауатты өмір салты» ұғымының мәні қарастырылады.

Бағдарлама оқушылардың экологиялық мәселелерді талқылауға, қарапайым экологиялық мәселелерді шешуге деген белсенділігі мен қызығушылығын арттыруға бағытталған.

8. 10 сынып. «Табиғатты қорғау - әрқайсымыздың ісіміз» бағдарламасы экология туралы білімді тереңдетеді, ғаламды құрудың терең заңдары мен принциптерін жарықтандырады. Оқушылардың білімі биология, география, физика пәндерінен алған білімдеріне негізделеді.

Бағдарлама экологиялық тұрғыдан дұрыс мінез-құлық, этикалық нормалар мен қоршаған табиғи ортаға деген көзқарастың принциптерін, білімдерін, дағдыларын дамытуға бағытталған. Білім алушылар қоршаған ортаны зерттеу және қорғау бойынша нақты қызметке тартылады, экологиялық этика мәселелерін, экология мен экологиялық құқықтың мәдениеттану аспектілерін зерделейді, Қазақстанның бай өсімдіктер және жануарлар әлемімен танысады, зерттеудің ғылыми әдістерімен танысады

(ақпарат жинау, фактілерді салыстыру, талдау, гипотезалар ұсыну, қорытындылар мен қорытындылар дайындау). Зерттеулер мен бақылаулар жүргізу жоғары сынып оқушыларының зияткерлік және шығармашылық қабілеттерін дамытады, ұжымшылдық пен тірі табиғатқа, табиғаттағы мінез-құлық мәдениетіне оң құндылық қатынасын қалыптастырады. Бағдарламада оқушылар арасында табиғат адамның тіршілік ету ортасы және өмір мен өндірістік іс-әрекетке қажетті барлық тауарлардың қайнар көзі екендігі туралы тұтас түсінік қалыптастыруға бағытталған идеялар көрініс табады.

Оқушылар номадтардың экологиялық мәдениетімен танысады, қоршаған ортаны қорғаудың заңнамалық құқығының негіздерін зерттейді, экологияға байланысты мамандықтар туралы кәсіптік бағдар беру білімдерін алады.

9. 11 сынып. «Адамзаттың экологиялық мәселелері» бағдарламасы табиғат заңдары мен адам іс-әрекетінің өзара байланысын түсінуді кеңейтеді және жоғары сынып оқушыларына арналған, оқытудың орта буынында алынған экология туралы бұрыннан бар білімге негізделген, сонымен қатар география және экология бағдарламасын кеңейтеді. Сынып сағаттары жүйесі өзін-өзі тәрбиелеуге негізделген, ақпаратты өз бетінше іздеуге, таңдауға, талдауға және пайдалануға жеткілікті дағдылары мен психологиялық көзқарастары бар белсенді тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. тұлғаның табиғатқа жауапты қатынасын қалыптастыруға ықпал ететін негізгі экологиялық принциптер мен ережелерді білу.

Бағдарлама оқушылардың су және жер ресурстарын, жасыл желектерді және қорғалатын табиғи аумақтарды пайдалануға ұқыпты қарау қажеттілігін ұғынуына; қолайлы қоршаған ортаны қалпына келтіру және сақтау, экологиялық ережелер мен талаптарды саналы түрде орындау үшін қоғам алдында жеке жауапкершілікті қалыптастыруға бағытталған. Бағдарлама экологиялық этика, экология мен экологиялық құқықтың мәдени аспектілері мәселелерін қарастырады.

10. Сынып сағаттарында ауызша, көрнекі, практикалық әдістерді, пікірталастар, виртуалды экскурсиялар, викториналар, іскери ойындар және т. б. қолдану ұсынылады.

5. Әдебиеттер тізімі

1. Тірі зат және биосфера. Вернадский В. И. М.: Ғылым, 1994.
2. Экология. Одум Ю. 2 томдық: Әлем, 1986.
3. Экология: Теория, заңдар, ережелер, принциптер және гипотезалар. Реймерс Н. Ф. м.: Ресей жас, 1994.
4. Жалпы экология: оқу құралы / А.Б. Бигалиев.- Изд. екінші, қайта өңдеу және қосымша - Алматы: NURPRESS, 2011
5. Жалпы экология. Чернова Н.М., Былова А. М. - М.: Дрофа, 2004
6. Жалпы экология: оқулық. / Колесников С. и. М.: КноРус, 2021 ж.

7. Жалпы экология: оқулық / А.С. Степановских. – 2-ші басылым., қосымша және қайта өңдеу – Мәскеу: Uniti, 2015.
8. Адамның жалпы экологиясы: оқулық / Б. Б. Прохоров, М. в. Черковец. - М.: ИНФРА-М, 2016.
9. Популяциялық экология. Гиляров А. М. - М.: изд. ММУ, 1990
10. Қоршаған ортаны қорғау: оқушыларға арналған оқулық. Мекемелердің жоғары. проф. образования / [Я. Д. Вишняков, В. П. Зозуля, А. В. Зозуля, С. П. Киселева]; под ред. Я. Д. Вишнякова. - Мәскеу: «Академия» баспа орталығы, 2013.
11. Экология және қоршаған ортаны қорғау: оқулық / В. И. Коробкин, Л. в. Передельский. – М.: КноРус, 2013
12. Экология және қоршаған ортаны қорғау: оқулық / В. И. Коробкин, Л. в. Передельский. – М.: КноРус, 2013
13. Табиғатты қорғау бойынша 200 сұрақ / Р.б. Байсалов, Л. в. Ильяшенко - Алматы: Қайнар, 1987.
14. Қазақстанның экологиялық мәселелері / и.о. Байтулин // ҚР Білім және ғылым министрлігінің, ҚР Ұлттық Ғылым академиясының хабаршысы. – 2002. – №1.
15. Семей полигоны. Бозтаев Қ. Б. / Семей, 1992
16. Қайнар Синдромы. Бозтаев Қ. Б. / Семей, 1996
17. Арал апаты: экспедиция күнделігі: (шегініспен және комментациямен.). Резниченко Г. И. М.: Жаңалықтар, 1992.
18. Окружающий мир. Экология: әдістемелік басшылық / А.Е. Манкеш . - Алматы: Алматы, Кітап, 2003.-
19. Адам экологиясы. Прохоров б. б. - 6-шы басылым., қайтаөңдеу. және қосымша-М.: Академия, 2011
20. Экологиялық құқықтың өзекті мәселелері. Боголюбов, С. А. - М.: Юрайт, 2011
21. Экологиялық құқық. Бринчук, м. м. - м.; Воронеж: [Б. и.], 2011.
22. Табиғатты пайдаланудың экологиялық негіздері. Трушин, Т . п. - 6-шы басылым., қосымша және қайта өңдеу - Ростов н/ Д: Феникс, 2010
23. ХХІ ғасырдың дүниетанымы және экоэтикасы. Ғылым-Философия-Дін. В. Н. Волченко М.: Возрождение баспасы, 2007.
24. Экологиялық жауапкершілік этикасы. Сычев А. А. М.: Альфа-М Баспасы, 2014.
25. Экологиялық этика. Ғ.: Терминологиялық сөздік (тезаурус). Гуманитарлық биология. М.: ММУ баспасы, 2009.
26. Этика және экология. Ред. Р. г. Апресян. Великий Новгород: Ярослав дана атындағы НовГУ, 2010.
27. Экологиялық этика: оқу құралы. / А. А. Сычев, Е.А. Коваль, А. Ю. Гусева. - Санкт-Петербург, «Эйдос», 2014.
28. Қазақтардың көшпелі өркениеті: көшпенді қоғам өмірінің негіздері. Алматы «Социнвест», Масанов Н. Э — - Мәскеу «Горизонт», 1995.

29. Қазақстан көшпенділерінің этногенезінің экологиялық аспектілері.
Масанов Н. Э. // Сібір мен іргелес аумақтардың түркітілдес халықтарының
этникалық тарихы. - Омбы, 1984.

1-11 сынып оқушыларына арналған экологиялық білім беру бойынша сынып сағаттарының бағдарламасына ШКІР

Қазіргі кезеңде адамзат алдында қиын міндет тұр - әр адамның санасында түбегейлі өзгерістер енгізу, биосфераның даму заңдарымен белгіленген шектеулер мен тыйымдарды тұжырымдау және өз еркімен қабылдау. Бұл өз кезегінде адамдардың мінез-құлқындағы, экономика мен әлеуметтік даму механизмдеріндегі көптеген стереотиптерді өзгертуді талап етеді. Қоғамның тұрақты даму идеяларын қабылдауы білім беру және ағарту жүйесі арқылы ғана мүмкін болады. Дәл осы қызмет саласы адамдардың жаппай санасын өзгерте алады, оны табиғи және мәдени құндылықтарды сақтауға бағыттайды. 1-11 сынып оқушыларына арналған экологиялық білім беру бойынша сынып сағаттарының бағдарламасы - бұл білім мен дағдыларды алумен де, оқушылардың дүниетанымдық, мәдени бағдарларын қайта қарастырумен, тұтас белсенді тұлғаны қалыптастырумен байланысты бағдарлама.

1-11 сынып оқушыларына арналған экологиялық білім беру бойынша сынып сағаттарының бағдарламасы бүкіл оқыту жүйесін дамытудың басым инновациялық бағыттарының бірі болып табылатын экологиялық білім берудің өзекті мәселесін қозғайды. Экологиялық білім беруді ұйымдастыруда оның тиімділігін арттыруға тек кешенді, жүйелі тәсіл – оқу процесін, оқу-тәрбие жұмысының барлық компоненттерін экологияландыру арқылы қол жеткізуге болатын кезең келді.

Бұл бағдарламаның мақсаты - оқушылардың сыныптан тыс жұмыстары арқылы табиғатқа қатысты тұтас экологиялық дүниетаным мен этикалық құндылықтарды қалыптастыру. Бұл бағдарламада адамның тіршілік ету ортасын қорғаудың ғылыми негіздері көрсетілген: Экологияның негізгі заңдары, Биосфера туралы ілім, табиғатты ұтымды пайдалану принциптері, сондай-ақ мемлекеттің тұрақты дамуының экологиялық аспектілері. Әр түрлі деңгейдегі табиғи жүйелердің (популяциялар мен қарапайым экожүйелерден биосфераға дейін) жұмыс істеуінің негізгі заңдылықтары, олардың тұрақтылығын, өнімділігін анықтайтын факторлар қарастырылады. Үлкен назар аударылды және қорғау атмосфераның, гидросфераның және литосфераның ластану, бұл ретте баса назар аударылған экологиялық-құқықтық құралдар табиғатты қорғау. Урбанизацияланған аумақтардың экологиясы мәселелері қаралды, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлардың алдын алу, олардан болатын залалды азайту бойынша ұсыныстар берілді. Адамның экологиялық мәдениетінің тарихи дамуы, адамның рухани әлемі туралы түсінік, экологиялық сананың қалыптасуы оқу құралында маңызды бөлімдер болып табылады. Қоғам мәдениеті білімнің, дағдылардың, идеялардың, бейнелер мен мұраттардың, материалдық және идеалды құндылықтардың, адамдардың қоршаған ортаға қажеттіліктері мен мүдделерінің жиынтығы ретінде көрсетілген. Сондықтан, бұл оқу құралы сізге экологиялық сананы, экологиялық мәдениетті қалыптастыруға

мүмкіндік береді, бағдарлама материалы қарапайымнан күрделіге ауысатындай етіп таңдалады, негізінен негізгі бағдарламаларда жоқ, бірақ кейінгі өмірге қажетті жаңа білімді қамтиды.

Сынып сағаттарына оқушылардың танымдық белсенділігіне, олардың өзіндік оқу жұмысына деген ынтасына ерекше назар аудару қажет. Қосымша әдебиеттермен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, өз пікірін талдау және қорғау үшін оқытуға көбірек практикалық бағытты енгізу қажет. Бағдарлама: әңгімелер, проблемалық жағдайларды талқылау, эвристикалық пікірталастар, жобаларды қорғау, рефераттар, экскурсиялар және практикалық сабақтар түрінде өткізілуі керек.

Әзірленген оқу бағдарламасы нақты құрылымға ие және мыналарды қамтиды:

түсіндірме жазба, тақырыптық жоспарлау, мазмұны, бөлімдер мен тақырыптарды зерттеуге арналған әдістемелік ұсыныстар, пайдаланылған әдебиеттер тізімі. Бөлімдер мен тақырыптардың мазмұны қарастырылатын мәселенің күрделілігіне пропорционалды, оқу бағдарламаларының логикасында құрылады және білім алушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келеді.

1-11 сынып оқушыларына арналған экологиялық білім беру бойынша сынып сағаттарының ұсынылған бағдарламасы өзінің теориялық және педагогикалық негіздері бойынша жаңашылдығымен және түпнұсқалығымен сипатталады, экология саласындағы қолданыстағы талаптарға сәйкес келеді және 1-11 сыныптардың мектептері, гимназиялары мен лицейлеріне ұсынылуы мүмкін.

Бағдарлама мұғалімдерге және адамзат қоғамы мен табиғат арасындағы күрделі қарым-қатынас мәселелеріне қызығушылық танытатын барлық адамдарға арналған және мектептің оқу процесіне енгізу ұсынылады.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық
университетінің П.Ғ.К., биология
кафедрасының профессоры

Избасарова Р.Ш.

**1-11 сынып оқушыларына арналған экологиялық білім беру бойынша
сынып сағаттарының бағдарламасына
ШКІР**

Экологиялық білім беру бойынша сынып сағаттарының бағдарламасы 1-11-сыныпқа дейінгі оқушылардың білімін қамтитын, бастауыш сынып оқушыларының, орта мектеп оқушылары мен жоғары сынып оқушыларының барлық жас және психологиялық ерекшеліктерін ескере етіп құрылған.

Осылайша, сабақтастық қана емес, сонымен қатар оқу дәйектілігі де қамтамасыз етілген. Экологиялық білім алудан басқа, оқушыларға жабайы табиғат пен қоршаған әлемге деген сүйіспеншілік пен қамқорлықты тәрбиелеуде қарастырылған.

Сонымен бірге, бұл бағдарлама жаратылыстану немесе Жаратылыстану курсына қайталау емес. Онда сауатты және нақты ойластырылған және сынып сағаттарын өткізудің көптеген түрлері бар, онда балалар оқу мен тәрбие процесінің ең белсенді қатысушылары болады.

Осылайша, тірі табиғатты сүйіп, құрметтеп қана қоймай, оған жауап бере алатын жеке тұлғалардың жалпы білімі мен тәрбиесіне керемет қосымша болып табылады.

Экологиялық тәрбие бойынша әзірленген бағдарлама оқу бағдарламаларына қойылатын талаптарға сәйкес құрастырылған және ресімделген, жұмыстың мақсаттары, міндеттері, нысандары, сондай-ақ өзектілігі нақты анықталған.

**Куприй Светлана Алексеевна, «Алматы кітап» баспасының
11-сыныбына арналған «Биология» оқулығының бірлескен авторы,
«Новая школа» ББ биология мұғалімі, педагог-зерттеуші**